

Slovenski Javornik

Slovenski Javornik je ozka dolina med Jesenicami in Koroško Belo. Obdaja ga venec gora, na zahodu Mežakla s Petelinom, na severovzhodu pa Karavanke s Stolom in Golico in Jelenkamnom, na jugozahodu pa še Ajdna. Meje na Javorniku so tekle v samem kraju, ki se je delil na Borovlje, Zajavornik in Zaštreko. Slednja dva sta šele nastajala, hiše so rasle kot gobe po dežju. V Zajavorniku je tekla naravna meja med Javornikom in Belo. Meja je bil potok Javornik, ki je pridrvel nedaleč od Pristave v Javorniškem Rovtu. Gredoč v dolino je še napolnil velik bazen majhne elektrarne, ki ga je zgradila železarna za svoje potrebe, en krak njegove vode pa je bil napeljan v tovarno za hlajenje in odplakovanje. Zategadelj je bil potok Javornik poln katranskih snovi, smrdeč in prazen, brez vsakega življenja. Največji hit kraja je bilo naše kopališče Struge. Kako so nastale Struge, so le redki pomnili. Sava in deloma lastni izviri so prihajali z dna Stolovega pobočja, ni dvoma, saj je bila voda čista kot biser in bolj mrzla od ledu. Osrednji bajer je bil naše poletno hladilo. Rib je bilo v bajerjih dosti. Više gori pa je bilo strelišče. Streljalo se je ob praznikih. Takrat so tudi pekli ribe in pujsa. Za hrbotom, kjer je bil razgled na Struge najlepši, se je odpirala tišina belških polj. Iz Strug je vodila še ena pot po reki Beli, ki pa se je po 30 m zlivala v Savo. Vedno se mi je zdelo čudno, zakaj Javornik nima, kar imajo na Beli: šolo, cerkev, občino ... ko imamo vendarle tovarno. Hišnih števil je bilo več kot na Beli, gostilna na vsakem vogalu, trgovin z mešanim blagom kar pet, tri trafike, dve pekariji; Čbularjeva in Škrinjarjeva, zidarsko podjetje Jenko, policijsko in železniško postajo, pa na kupe krojačev in šivilj. Imeli smo tudi svojo Okrožnikovo babico, ki nas je spravila na svet in nas tudi vse poznala. (povzeto po knjigi Okupacija Javornika Zdravka Slamnika - Pavleta Zidarja)

Pred drugo svetovno vojno je Kranjska industrijska družba dajala svojim delavcem posojila, da so začeli graditi lastne domove. To niso bila prav nič razkošna stanovanja, pač pa kuhinja, dve sobi in WC »na štrbunk«, brez kopalnice, samo da so imeli lastno streho nad glavo. Vse hiše, vsaj večina njih, zgrajenih pred vojno, so bile brez kopalnic. Zato je tovarna poleg glavnega vhoda na Javorniku zgradila posebno poslopje s kabinami. Tja smo se hodili vsak teden kopat stari, mladi in otroci. Poleg te stavbe je bila velika vaga, kjer je Izda tehtal premog – večji del lignit in ga s konjem

razvažal po domovih za kurjavo. Prav dosti kalorij ni dajal. Hiše niso bile ometane. Centralne kurjave ni poznal še nihče, grel se je en sam prostor – kuhinja. Štedilnik je bil prav krasen, z belimi ploščicami obložen, a toplote ni dajal. Zato smo pozimi namestili še »gašperčka« in še »prijateljčka«, pa nas je vseeno zeblo. To so bila leta od 1935–1938. Tudi moji starši so se priključili gradnji. Tam doli na Zajavorniku so jim dodelili parcele. Najemniška stanovanja so bila zelo majhna in draga, zato so v hiše vložili prav vsak dinar. Naša ulica je prav posebna, saj nima izhoda in stoji ob klancu. Vsaka hiša je imela vrt. Žene niso bile zaposlene, zato je vrt dajal kar dober pridelek. Še sedaj mi ne gre v glavo, da je naša mama pridelala rdečo peso in prvi krompirček že za sv. Petra (29. 6.) in to brez vsakih kuvertanov. Vsaka hiša je imela tudi kokošnjak s kurami in piščanci, nekateri so imeli zajce, celo kakšno kozo in pujska. Otrok v ulici nas je bilo kar nekaj, živeli smo kar mirno, idilično delavsko življenje. Otroci smo pazili na kure, da niso šle v škodo, in se igrali. Najbolj mikavna je bila Železnikarjeva gugalnica. Tam so imeli največ otrok – sedem. Vse drugače pa je bilo v zimskih mesecih. Naš klanec je bil zelo prikladen za sankanje, saj takrat ni bilo nobenega prometa. Bil pa je problem, ker se je klanec zgladil in tisti sosedje, ki niso imeli otrok, so ga ponoči posipali. Zato je bilo med našimi starši mnogo hude krvi in vse navzkriž so se kregali. To je bilo vsako zimo. Takrat otroci nismo imeli druge zabave ali športa kot kake sani in to je bilo vse. Sedaj pa ta Kurirska naša težke dneve spet prenaša. Klanec je asfaltiran, sneg je splužen. Generacija naših staršev je odšla k počitku, zdaj smo stari že tudi mi. Nič več se ne pričamo zaradi sankanja. Ne veste, zakaj pa se kregamo sedaj: za parkirne prostore! Novi časi, novi problemi!

Cestna meja je tekla na jeklenem mostu, med Javornikom in Belo, čez zapackano reko, katere duh je bil katranast in dušljiv. Takoj za mostom je bil Sedejev mlin in gostilna napredne usmeritve, na desni pa trgovinica Dežmanovega Janeza, pa še Filipova mesarija in vila Krenove učiteljice. Imela je takrat edino zidano garažo. V njej je stal bel športni avto. Tik ob vili je bilo še telovadišče sokolov in Sokolski dom, kjer so imeli tudi oder za igranje iger.

Krajevno tablo Slovenski Javornik so v novejšem času prestavili nasproti Tratarja, včasih pa je Javornik segal prav do Markeževega grabna in so otroci s Senožet hodili z nami v šolo na Koroško Belo. Prav nizko ob izlivu potoka Javornik je speljana brv, ki povezuje Javornik z Javorniškimi nabrežjem. To je prav prijazen del Javornika z

naseljem montažnih hiš. Sedaj so te hišice stanovalci pokupili in uredili in si ustvarili prav lepe domove z vrtički, četudi so čisto blizu Acronija. Poleg teh je le še pozabljena Jakobova kmetija, last Ludvika Žumra, ki so jo sem preselili zaradi širitve tovarne na Javorniku. In tu se Javornik konča.

Pot v šolo nas je vodila po makadamski cesti, kjer sta bili dve koriti s tekočo vodo, pri Kunsteljnu in Kosmaču, kjer so ob cesti včasih napajali konje. Pri tovarni smo prečkali glavno železniško progo Jesenice–Ljubljana. Tam je bilo treba dostikrat čakati Pri Koniču na zapornicah. Za progo je bila Jakobova kmetija (Žumer), ki jo je tudi posrkala tovarna. V Trebežu je stala prekrasna graščina, kjer je stanoval direktor Kranjske industrijske družbe gospod Noot s svojo družino. Tudi ta je izginila zaradi širjenja tovarne – valjarne 2400.

Sprehodili smo se po Javorniku pred drugo svetovno vojno. Tega kraja zdaj ni več, vsaj takega ne, kot je bil nekoč. Že leta je spojen z Jesenicami. Nasip je bil včasih daleč od barake, na njegovih bregovih je tlela žlindra noč in dan. Pod nasipom je bil svet prstnat, da so bili tam zasajeni vrtovi z utami. Vse to je nekega dne zalila Sava. Najprej so šle Struge, elektrarno Moste si je železarna zgradila zase in jez je v kratkem času posrkal vse, kar je bilo lepega. In čisto na koncu so razkopali še zadnje lepo Belško polje, kjer so zgradili moderno jeklarno Acroni. Zraslo je mnogo stanovanjskih blokov, kjer stanujejo ljudje, ki so prišli iz drugih republik, saj se je železarna širila do 7000 delavcev. Tako je Slovenski Javornik postal pravo babilonsko mesto, kjer komaj še slišiš slovensko besedo. Namesto trgovinic imamo blagovnico Mercator, imamo lep kulturni dom in gostinsko ponudbo, v dvorani pa so tudi koncerti in gledališke predstave ter Gregoračeva soba z razstavami slikarskih del. Tu so še avtoservisi Primožič, Svetina in Ferk. Pri društvu upokojencev je zelo aktiven krožek ročnih del in uspešen ženski pevski zbor, pa pohodniška skupina in planinsko društvo. Tu so še gostinski lokali Flamingo, Venecija in Čebular. Zelo aktivna je bila včasih godba na pihala in moški pevski zbor, dokler ni vse prišlo pod Jesenice. Barake ni več, razkropili so se barakarji po vsej domovini in še čez. Večina ljudi je bila in je še tovarniških delavcev. Bili so zavedni Slovenci, zato je bilo nasilje okupatorjev strašno. Na Beli stoji spomenik talcem, ki so bili ustreljeni že v letu 1941. Spomenik je naredil naš rojak Jaka Torkar. Tudi naša družina je bila tri leta in pol izseljena. Še danes se sošolci spominjajo, kako so me gestapovci prišli iskat prav v razred.

Dobro se še spominjam svojega deda, ki nam je pripovedoval, kako so delavci, ki jih je uprava tovarne določila zaradi velikih družin, hodili sušit svoja nova stanovanja – barako, da bi bila čim prej vseljiva. Tu so rasli železarji. Tudi moj oče je bil eden od njih. Štirje Slamniki so bili tovarniški delavci in tudi njegov zet si je prislužil pokojnino prav tu. Sedaj je član Acronija tudi moj vnuk. To je že četrti rod železarjev, kar me navdaja s ponosom.

Tudi po osvoboditvi je bil Javornik napreden kraj. Kar štirje župani Jesenic so bili z Javornika: Maks Dolinar, Ludvik Slamnik, Franc Treven in Franc Brelih. Velike zasluge za naš kraj si je pridobil župan Treven, ki je dal zgraditi betonski most čez Savo in tako za zmeraj ukrotil poplave, pred katerimi so dostikrat trepetale vse Borovlje. Železarna se je zmanjšala na 1500 zaposlenih. Javornik pa ostaja še vedno Slovenski Javornik.

Razglednica Javornika okoli leta 1935 (fototeka GMJ)